

نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای و رژیم‌های بین‌المللی

سید جلال دهقانی فیروزآبادی
استاد روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی

نشر مخاطب

زمستان ۱۳۹۳

سرشناسه: دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، ۱۳۴۴ -

عنوان و نام پدیدآور: نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای و رژیم‌های بین‌المللی / سیدجلال دهقانی فیروزآبادی.

مشخصات نشر: تهران: مخاطب، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۲۸۰ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۵۰-۱۱-۹

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: همگرایی منطقه‌ای

موضوع: منطقه‌گرایی (سازمان‌دهی بین‌المللی)

موضوع: روابط بین‌المللی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۶ ن ۵۳۳۰ / JZ

رده‌بندی دیویی: ۳۴۱/۲۴

شماره کتابشناسی ملی: ۲۷۰۶۷۲۵

عنوان: نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای و رژیم‌های بین‌المللی

نویسنده: سیدجلال دهقانی فیروزآبادی (استاد روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی)

صفحه‌آرا: لیلا کاظمی

طراح جلد: زهرا فرجی

ناشر: مخاطب

چاپ اول: ۱۳۹۳

تعداد: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

مراکز پخش: خیابان ۱۲ فروردین - بین روانمهر و شهید وحید نظری، بن‌بست حقیقت - پلاک ۴، واحد ۴ - کتاب آوا

خیابان انقلاب اسلامی - بازارچه کتاب - پلاک ۱۲ - انتشارات چاپخس، تلفن ۶۶۴۰۴۱۱۰

تلفن‌ها: ۶۶۹۷۴۴۴۵ - ۶۶۹۷۴۱۳۰ - ۶۶۴۰۷۹۹۳

www.mokhatabbook.com

تلفن همراه: ۰۹۱۲۳۰۸۷۲۳۲

تلفن دفتر مرکزی: ۶۶۹۵۸۲۲۵

مقدمه	۱
فصل اول نظریه و نظریه پردازی در روابط بین الملل	۵
۱. معنا و مفهوم نظریه پردازی	۶
۱-۱. انواع نظریه پردازی	۸
۲-۱. اثبات گرایی: نظریه پردازی تجربی	۸
۲-۲. فرا اثبات گرایی: نظریه پردازی فراتجربی	۲۱
۲. معنا و مفهوم نظریه	۲۴
۳. کارکردهای نظریه	۲۷
۴. گونه شناسی نظریه های روابط بین الملل	۳۱
۴-۱. معیارهای تقسیم بندی نظریه ها	۳۱
۴-۲. انواع نظریه ها	۳۵
۵. معیار صدق نظریه ها	۵۰
۵-۱. معیارهای ارزیابی نظریه ها	۵۰
۵-۲. ملاک های نظریه علمی مطلوب	۵۲
۵-۳. ملاک های نظریه عملی مطلوب	۵۷
۶. محدودیت های نظریه علمی	۶۰
۶-۱. مداخله و علائق شخصی	۶۰
۶-۲. ویژگی های داده ها	۶۲
۶-۳. فراگرد دانش اندوزی و شناخت	۶۳
فرجام	۶۵
فصل دوم تحول نظریه های منطقه گرایی و همگرایی منطقه ای	۷۱
۱. ابعاد تغییر و تحول نظری	۷۲
۱-۱. اروپا زدایی	۷۲

۷۳	۱-۲. غیر سرزمینی شدن جغرافیا.....
۷۴	۱-۳. معناگرایی.....
۷۵	۱-۴. گسترش دامنه نظریه‌ها.....
۷۶	۱-۵. تکثرگرایی دموکراتیک.....
۷۷	۱-۶. پردازش نظریه‌های گلچینی.....
۷۸	۲. علل و عوامل تحول نظری.....
۷۹	۲-۱. تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل.....
۸۰	۲-۲. تحولات نظام بین‌الملل.....
۸۱	۲-۳. ظهور مناطق و منطقه‌گرایی نوین.....
۸۳	۲-۴. جهانی شدن.....
۸۴	۲-۵. تحولات اتحادیه اروپا.....
۸۶	فرجام.....
۸۹	فصل سوم نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای.....
۹۱	۱. گونه‌شناسی نظریه‌ها.....
۹۵	۲. تبیین نظریه‌ها.....
۹۵	۲-۱. فدرالیسم.....
۹۸	۲-۲. کارکردگرایی.....
۱۰۰	۲-۳. نوکارکردگرایی.....
۱۰۴	۲-۴. نظریه ارتباطات.....
۱۰۷	۲-۵. نواقع‌گرایی.....
۱۱۰	۲-۶. نهادگرایی نولیبرال.....
۱۱۲	۲-۷. بین‌حکومت‌گرایی لیبرال.....
۱۱۵	۲-۸. سازه‌انگاری.....
۱۱۸	۲-۹. نظریه انتقادی.....
۱۲۱	۲-۱۰. نظریه نظام - جهانی.....
۱۲۵	فرجام.....
۱۲۷	فصل چهارم نظریه نوکارکردگرایی.....
۱۳۰	۱. همگرایی سیاسی.....

۱۳۲	۲. فرامبلی گرای: جامعه سیاسی
۱۳۵	۳. آغاز همگرایی
۱۳۹	۴. فرآیند همگرایی
۱۳۹	۴-۱. منطق تسری
۱۴۶	۴-۲. سیاسی شدن
۱۴۸	۴-۳. برون گرایی
۱۵۰	فرجام
۱۵۳	فصل پنجم نظریه های رژیم های بین المللی
۱۵۴	۱. علل پردازش نظریه رژیم ها
۱۵۸	۲. تعریف رژیم های بین المللی
۱۵۸	۲-۱. تعریف حداقلی و موسع
۱۶۰	۲-۲. تعریف حداقلی و مضیق
۱۶۱	۲-۳. تعریف حد وسطی و معیار
۱۶۵	۳. وجوه تمایز رژیم های بین المللی از مفاهیم مشابه
۱۶۸	۴. علل و عوامل تشکیل رژیم ها
۱۶۸	۴-۱. منافع ملی
۱۶۹	۴-۲. قدرت و توزیع آن
۱۷۰	۴-۳. دانش و شناخت مشترک
۱۷۱	۴-۴. اجماع ارزشی و ایدئولوژیک
۱۷۲	۴-۵. عرف بین المللی
۱۷۳	۵. علل و عوامل تغییر رژیم ها
۱۷۶	۵-۱. ناکارآمدی رژیم
۱۷۷	۵-۲. توسعه اقتصادی و فناوری
۱۷۸	۵-۳. تغییر ساختار توزیع قدرت
۱۸۰	۵-۴. تغییر دانش، ارزش و ایدئولوژی
۱۸۲	۵-۵. تغییر ارجحیت ها و منافع ملی
۱۸۳	۶. گونه شناسی رژیم های بین المللی
۱۸۴	۶-۱. رژیم های رسمی و غیررسمی

۱۸۵.....	۶-۲ رژیم‌های خودجوش، مذاکراتی و تحمیلی
۱۸۷.....	۶-۳ رژیم‌های دوجانبه و چندجانبه
۱۸۹.....	۶-۴ رژیم‌های امنیتی و غیرامنیتی
۱۹۳.....	۶-۵ رژیم‌های قوی و ضعیف
۱۹۶.....	۷. گونه‌شناسی نظریه رژیم‌ها
۱۹۷.....	۷-۱. نظریه‌های قدرت محور: ساختارگرایی
۲۰۵.....	۷-۲. نظریه‌های منفعت محور
۲۱۹.....	۷-۳. نظریه‌های دانش محور
۲۳۹.....	فرجام
۲۴۳.....	نتیجه‌گیری
۲۴۵.....	منابع
۲۴۵.....	الف - فارسی
۲۴۸.....	ب - انگلیسی
۲۶۳.....	نمایه

مقدمه

روابط بین‌الملل همواره شاهد فرایندهای متضاد و متعارض بوده است. از یک سو، منازعات و مناقشات بین‌کشوری جنگ و ستیزش در سطح بین‌المللی را در پی داشته است؛ تعارضات و اختلافات درون‌کشوری نیز جنگ‌های داخلی و واگرایی ملی را برانگیخته است. از سوی دیگر، اشتراکات و انتظارات مشترک بین ملت‌ها و کشورها همکاری بین‌المللی و همگرایی منطقه‌ای را به بار آورده است. این دو فرایند و پدیده متضاد باعث پردازش نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ای شده است. بعضی از نظریه‌ها منازعه و جنگ را در کانون تحلیل خود قرار داده‌اند؛ برخی دیگر از نظریه‌ها بر همکاری و همگرایی تأکید و تمرکز کرده‌اند. از این رو، دو دسته از نظریه‌های جنگ‌محور و صلح‌محور ساخته و پرداخته شده‌اند.

غلبه و سلطه نظریه‌های منازعه‌محور بر روابط بین‌الملل موجب به حاشیه رفتن یا غفلت از نظریه‌های همکاری‌محور شده است، در حالی که این دسته از نظریه‌ها بخش زیادی از ادبیات نظری در روابط بین‌الملل را به خود اختصاص داده‌اند. دو نمونه از نظریه‌های همکاری‌محور و صلح‌محور نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای و رژیم‌های بین‌المللی هستند. این نظریه‌ها حاصل تلاش نظری و کنش معرفتی برای تبیین/تفسیر فرایند همگرایی و همکاری در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی هستند. اگرچه سطح، گستره و غایت این دو دسته از نظریه تفاوت دارد ولی هدف هر دوی آنها درک، فهم و شناخت علل و انگیزه‌های همگرایی و همکاری بین جوامع مختلف انسانی و کنشگران بین‌المللی است.

در منابع فارسی موجود که به تقریر و تبیین نظریه‌های مختلف روابط بین‌الملل می‌پردازند نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای نیز توضیح داده شده‌اند. اما، نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای صرفاً به نظریه‌های کلاسیک آن منحصر شده است؛ در حالی که امروزه، نظریه‌های همگرایی تنها به انواع

کلاسیک آنها محدود نمی‌شوند. چون، بسیاری از نظریه‌های عام روابط بین‌الملل نیز در صدد تبیین این پدیده بین‌المللی رایج و شایع در سطح منطقه‌ای برآمده‌اند؛ به گونه‌ای که حتی نظریه‌های منازعه‌محوری مانند نواقع‌گرایی نیز مجبور بوده‌اند موضع خود در قبال این واقعیت بین‌المللی انکارناپذیر را روشن کنند.

آثار نظری فارسی در مورد رژیم‌های بین‌المللی نیز اندک و انگشت‌شمارند. و در این آثار نیز نظریه رژیم‌های بین‌المللی یا در ذیل نظریه نهادگرایی نولیبرال توضیح داده شده است؛ یا برخی از رهیافت‌های نظریه رژیم‌ها برجسته و بررسی شده‌اند. از این رو، همه رویکردهای نظریه رژیم‌ها به صورت مستقل و مستوفی‌تقریر و تبیین نشده‌اند. این در حالی است که طیف گسترده‌ای از رهیافت‌های نظری در ذیل نظریه رژیم‌ها قرار دارند که شایسته تقریر و تبیین هستند. هدف این کتاب پُر کردن این خلأ نظری است، به گونه‌ای که تلاش می‌شود تا انواع مختلف نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای و رژیم‌های بین‌المللی توضیح داده شود. بدین منظور، ده نظریه معطوف به همگرایی منطقه‌ای شامل چهار نظریه کلاسیک فدرالیسم، کارکردگرایی، نوکارکردگرایی، و نظریه ارتباطات و شش رهیافت نظری نواقع‌گرایی، نولیبرالیسم، بین‌حکومت‌گرایی لیبرال، انتقادی، سازه‌انگاری، و نظام جهانی تلخیص و تبیین می‌شوند. سپس رویکردهای نظری ساختاری، کارکردی، بازی‌ها، شناختی، و سازه‌انگاری به رژیم‌های بین‌المللی در قالب نظریه رژیم‌ها نیز توضیح داده می‌شوند. تبیین این نظریه‌ها خود مستلزم تمهیدات نظری دیگری است. این مقدمات نظری با بحث و بررسی نظریه و نظریه‌پردازی در روابط بین‌الملل و تحول نظریه‌های منطقه‌گرایی و همگرایی منطقه‌ای فراهم می‌گردد.

تبیین نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای و رژیم‌های بین‌المللی، افزون بر اهمیت و ارزش نظری، از چند جهت آموزشی و عملی دیگر نیز ضرورت و مناسبت دارد. یکی از ارزش‌های آموزشی توضیح نظریه‌های همگرایی همانا تولید ادبیات نظری لازم برای دانشجویان گرایش‌های مختلف مطالعات منطقه‌ای است؛ رشته‌ای که در سال‌های اخیر گسترش کمی یافته و در انتظار توسعه کیفی است. تعمیق و توسعه منطقه‌گرایی نوین و اهمیت یافتن مناطق در نظام بین‌الملل نیز تبیین نظریه‌های همگرایی منطقه‌ای را ضروری می‌سازد. قرار داشتن ایران در مناطق متداخل و متفاوت

راهبردی شناخت منطقه‌گرایی و چگونگی همگرایی منطقه‌ای را برای دانشجوی ایرانی مطالعات منطقه‌ای لازم و پراهمیت می‌کند.

شناخت نظریه رژیم‌های بین‌المللی نیز واجد ارزش و اهمیت است. نخست، نقش، کارکرد، و فراگیر شدن رژیم‌های بین‌المللی در نظام بین‌الملل موجود حاکی از آن است که بدون شناخت کافی از آنها نمی‌توان درک و فهم درستی از روابط بین‌الملل داشت. دوم، یکی از مهمترین موضوعات سیاست خارجی ایران یعنی پرونده هسته‌ای ارتباط مستقیمی با رژیم‌های بین‌المللی دارد. زیرا، این پرونده بر قالب یکی از رژیم‌های بین‌المللی تعریف و تعقیب می‌شود. سوم، رژیم‌های بین‌المللی فرصت‌ها و چالش‌های بسیاری را برای کشورهای عضو و غیرعضو ایجاد می‌کنند که استفاده بهینه از آنها شناخت عمیق و دقیق آنها را ضروری می‌سازد.

امیدوارم این کتاب، که دربرگیرنده بعضی از فصل‌های کتاب جامع‌تر «نظریه‌های روابط بین‌الملل» است که در آینده نزدیک منتشر خواهد شد، بتواند این اهداف را برآورده سازد. افراد بسیاری در فرایند چاپ و انتشار کتاب بیش‌رو نقش داشته‌اند که شایسته تقدیر و تشکر هستند. بیش و بیش از هرکس از همسر و فرزندانم متشکرم که با صبر و صبوری خود شرایط و محیط مناسب برای نگارش کتاب را فراهم آوردند. همکار فاضل آقای روح‌ا... طالبی‌آرانی و نیز آقای غلامعباس دارابی مدیر محترم انتشارات مخاطب تلاش وافری کردند تا این اثر به نحو شایسته‌ای چاپ و منتشر شود؛ از این بابت از هردوی آنها سپاسگزارم.

سیدجلال دهقانی فیروزآبادی

استاد روابط بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی

اول آذرماه ۱۳۹۳